

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ
МІЖНАУКОВОГО ЗВ'ЯЗКУ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД
КІНЦЯ ХІХ – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.

Анотація. У статті розглянуто потенціал міжнаукового зв'язку в українській гуманістиці першої половини ХХ ст. (на матеріалі спадщини С. Балея).

Ключові слова: міжнауковий зв'язок, синтагма, натуралізм, синестезія, гедонізм.

Аннотация. В статье рассмотрен потенциал межнауочной связи в украинской гуманитарике первой половины ХХ в. (на материале С. Балея).

Ключевые слова: межнауочная связь, синтагма, натурализм, синестезия, гедонизм.

Annotation. In the article the author examines the potential of interscientific links in the Ukrainian humanities of the first half of the ХХ century (based on the materials of S. Baley).

Key words: interscientific link, syntagme, naturalism, synaesthesia, hedonism.

Актуальність статті. Аналізуючи специфіку теоретичних і методологічних орієнтирів сучасних науковців, очевидною є їх відверто плюралістична спрямованість, що значною мірою характеризує динаміку розвитку гуманітарного знання межі ХХ–ХХІ ст. Проте один з підходів, поза сумнівом, здобув особливий статус і багато в чому вплинув на логіку досліджень та визначив спектр відповідної теоретичної проблематики. Йдеться про міжнауковий зв'язок, який доводить свою продуктивність протягом тривалого часу.

Формально його ознаки можна побачити ще в античній філософії, що визначило концептуальну спрямованість ідей провідних мислителів цього періоду, а також позначилося на специфіці розробленого ними понятійного апарату – калокагатія, катарсис тощо. Тяжіння до міжнаукового зв'язку простежується й у наступних історичних періодах, але його очевидна активізація розпочинається з другої половини ХVІІІ ст. Однією з причин, що пояснює таку ситуацію, є остаточне набуття про-

тягом останніх століть самостійного статусу певними науками, які сформували сучасний гуманітарний контекст.

Наголос на цій обставині видається вельми принциповим, адже міжнауковий зв'язок набуває легітимності за умови “рівноправності”, коли період “розчинення” в контексті філософії, який пройшли естетика, мистецтвознавство, психологія, педагогіка та ін. вже минув і кожна з означених наук, здобувши суверенність, прагне до рівноцінного діалогу, збагачуючи в такий спосіб як свої власні можливості, так і можливості гуманістики взагалі.

Аналізуючи потенціал міжнаукового зв'язку, варто звернути увагу принаймні на дві важливі обставини, що зумовлюють потребу в його застосуванні. З одного боку – до нього спонукають певні проблеми, специфіка яких потребує залучення досвіду різних наук, з іншого – міжнауковий зв'язок дає можливості для осмислення і переосмислення наукової спадщини провідних європейських вчених першої половини ХХ ст., серед яких чільне місце посідає доробок Степана (Стефана, Максима) Балея (1885–1952).

Ступінь дослідженості проблеми. Слід зазначити, що персоналія С. Балея взагалі знаходиться на маргінесах української гуманістики. Певна активізація уваги до його розвідок припадає на другу половину 90-х років ХХ ст. і, насамперед, пов'язана з напрацюваннями, що були реалізовані на теренах естетики та літературознавства. Чи не першим ініціатором “вічного повернення” до спадщини С. Балея виступила Л. Левчук, котра, звертаючись до визначної праці вченого “З психології творчості Шевченка”, ввела його концепції у сучасний естетичний контекст. Зокрема, пока-

зовим є прагнення української дослідниці ознайомити з теоретичними здобутками С.Балея студентську молодь, адже їх репрезентація відбувається на сторінках підручника – “Естетика” (К., “Вища школа”, 1997) – та навчального посібника – “Психоаналіз: історія, теорія, мистецька практика” (К., “Либідь”, 2002).

Розвідку “З психології творчості Шевченка” ґрунтовно проаналізовано і в українському літературознавстві, передусім – у другому перевиданні “Дискурсу модернізму в українській літературі” (К., 1999) С.Павличко, яке вирізняє потужне застосування літературознавчого, культурологічного та естетичного підходів. Це дає дослідниці можливість вийти у широкий контекст європейської гуманітарної проблематики кінця XIX – першої половини XX ст.

Звернення до праці “З психології творчості Шевченка” було здійснене і в нашій монографії “Художня творчість у контексті гуманітарного знання” (К., “Вища школа”, 2001), концептуальна спрямованість якої дала змогу цілісно осмислити проблему художньої творчості у контексті української естетики межі XIX–XX ст.

Подальші наукові пошуки у царині художньої творчості, досліджуваної С.Балеєм, мають далекосяжні теоретичні перспективи і пов’язані з можливістю звернення до інших робіт вченого, зокрема до розвідки “Трійця в творчості Шевченка”, що може вважатися своєрідним продовженням попередньої праці дослідника. Ознайомлення з нею уможливив перший том зібрання праць С.Балея (Львів–Одеса, ІФЛІС ЛФС “Cogito”, 2002), що супроводжується докладною статтею М.Верникова, а також розлогим додатком, який ще більше підсилює наукову значущість цього видання.

Праці С.Балея, репрезентовані в цьому томі, актуалізують звернення до різних вимірів теоретичної спадщини дослідника, зокрема й естетичного, що долають межі тільки феномена художньої творчості й актуалізують звернення до інших проблем зазначеної науки, відпрацювання яких зрештою і позначилося на пошуковому характері поданої статті.

Таким чином, її наукова новизна полягає в тому, що вперше теоретичний потенціал

спадщини С.Балея стимулював її кооптування у ширший естетичний контекст і, зокрема, дав змогу зосередити увагу на специфіці формування понятійного апарату естетики першої половини XX ст.

Однією з найпоказовіших ознак наукових праць С.Балея є їх очевидна зорієнтованість на реалізацію міжнаукового зв’язку, що, власне, і зумовило своєрідність гуманітарного проекту науковця: “Степан Балея органічно приймає гомоінтентний поворот у суспільстві і стає провісником та активним прихильником нових ідей в гуманістиці, їх провідником у тих галузях знання, які вчений обрав смислом свого життя. ... Він виявив себе як реформатор, причому як реформатор широкого плану. Вихідною ідеєю і головною метою для С.Балея стало реформування суспільства на нових, достеменно гуманістичних засадах – на засадах визнання конкретної людини і її конкретного життя достеменною субстанцією суспільства і суспільного життя. На ґрунті такого світогляду формується нове, інструментальне розуміння психології і педагогіки як певної синтетичної цілісності, як засобу вивчення і виховання людини – суб’єкта суспільного життя, перетворювача і творця суспільства – безпосередньої передумови і середовища його існування” [3, 19].

У наведеній думці М.Верникова увагу привертають принаймні два моменти. Перший – засвідчує свідому спрямованість С.Балея на застосування міжнаукового зв’язку на теренах гуманістики XX ст.; другий – виявляє очевидний пріоритет в науковому доробку вченого психології та педагогіки. Водночас розгорнуте коментування його біографії, що до нього вдається М.Верников, свідчить про визначальну роль філософії у науковому поступі С.Балея, яка зумовила його інтерес до психології, а згодом і до педагогіки. Це дає підстави зауважити певну рефлексію засадничих принципів античної пайдеї в загальному науковому орієнтирі вченого.

Варто зазначити, що до реалізації міжнаукового зв’язку саме в такий спосіб С.Балея значною мірою спонукав його вчитель і напутник К.Твардовський: “Інтерес до психології виник під впливом поглядів К.Твардовсь-

кого на філософію, в розумінні якої професор значну роль надавав психології” [3, 22].

На нашу думку, цей факт є більш ніж промовистим. Наголошуючи на очевидному паритеті наукових орієнтирів С.Балея на теренах філософії, психології та педагогіки і зазначаючи згодом пріоритет у його спадщині двох останніх наук, однак ризикнемо підкреслити принципове значення саме філософського чинника в науковій долі С.Балея, що виконав функцію своєрідного каталізатора і вплинув на формування широкого діапазону його проблематики.

Надзвичайно важливим наразі є здійснення систематизації спадщини вченого, яка дає уявлення про її багатоаспектність. Отже, “науковий доробок С.Балея охоплює такі галузі знань: філософія, історія філософії; проблеми етики, естетики, культурології; експериментальна психологія, психотехніка; загальна психологія; психологія розвитку; психологія дитини, юнацького віку; педагогічна психологія (психологія виховання); психологія особистості; психологія самопізнання і самовиховання, психологія самоосвіти; психологія творчості і творчої особистості; психологія злочинності; суспільна психологія; філософія освіти і виховання” [3, 29].

Наведений перелік проблем не полишає жодного сумніву, що спадщину С.Балея без перебільшення можна вважати науковим Клондайком, який забезпечуватиме теоретичні розвідки в різних сферах сучасної гуманістики. Проте, як вже підкреслювалося, ми зосереджуємо свою увагу на естетичному аспекті в доробку С.Балея, осмислення якого уможливлуватиме застосування міжнаукового зв'язку. Наразі інтерес привертає розвідка вченого, що присвячена аналізу теоретичної спадщини “найвизначнішого нео-фіхтіянця” Рудольфа Айкена (1846–1926).

Загалом, доробок Р.Айкена варто активніше залучати у контекст гуманістики XXI ст., і, зокрема, у площину естетики, адже певні проблеми, що порушувалися вченим, є дотичними саме до проблематики цієї науки. Наразі симптоматичним є факт, який потребує відповідного урахування. 1908 р., вперше серед філософів, Р.Айкен стає лауреатом

Нобелівської премії в галузі літератури, з таким формулюванням: “за визнання його ревнох пошуків істини, сили його проникливої думки, широти його візії та широсердя і моці, з якою він у писемних своїх працях відстоює і розвиває філософію життя, засновану на ідеалах” [4, 442]. Такий орієнтир повністю відбивав принцип, надання премії в галузі літератури, що його декларував сам А.Нобель, наголошуючи на необхідності підтримки “видатних творів ідеалістичної спрямованості”. Зрозуміло, ідеалізм Р.Айкена відповідав цим критеріям, але імовірно Нобелівський комітет побачив у доробку філософа певний вихід у естетичний вимір, що й зумовило присудження йому премії саме в галузі літератури. Показово, що згодом шляхом Р.Айкена до Нобелівської премії прийде ще один видатний європейський філософ А.Бергсон – фундатор теорії інтуїтивізму.

Специфіка концептуальної спрямованості Р.Айкена актуалізує його більш глибоке опанування у царині культурології, адже певні ідеї, висловлені філософом на початку XX ст., не втрачають своєї актуальності в умовах сьогодення, а можливо, взагалі постають ще гостріше, ніж сто років тому. Це, передусім, стосується відомої тези Р.Айкена, спрямованої проти “знеособлення культури”, що особливо в сучасних умовах варте осмислення і подальшого відпрацювання. Проте, як зазначалося, ми зосереджуємо увагу на питанні виокремлення в філософській спадщині вченого саме естетичного виміру.

Перші тези, що їх декларує С.Балей у статті “Новий ідеалізм Айкена”, пов’язані з вельми принциповою проблемою, що, починаючи з другої половини XIX ст., досить гостро поставала на філософських теренах: “Системи філософічні, здавалось, давно пережиті, призначені раз на все у музей старинностей, тепер відживають наново та находять собі горячих прихильників і оборонців. Імена філософів, що до недавня вважались синонімом каригідної метафізичної екстраваганції та мали служити грядучим поколінням як відстрашаючий приклад схвалення людської думки, нині перестають бути страшні. Навпаки – багато з сучасних виписують ті імена на прапорах,

з якими ідуть до боротьби; для них вони стають дороговказом, що значить шлях до мети. І так велика трійця метафізична: Фіхте, Гегель, Шелінг” [1, 130. Збережено орфографію оригіналу. – *Ред.*]. Розвиваючи свою думку, С. Балеї фактично закликає до своєї рідної переоцінки цінностей: “Побіч нео-кантизму нині також нео-фіхтіанізм, нео-гегеліанізм та неошелінгівіанізм здобувають собі право горжанства у філософії” [1, 130].

Аби не переобтяжувати текст нашої розвідки, ми свідомо вдалися до скорочення ще кількох важливих думок вченого, проте навіть процитовані фрагменти свідчать про чіткі філософські уподобання С. Балея. Отже, висловлюючи свої міркування стосовно визначення перспектив розвитку європейської філософії і наполягаючи на необхідності переосмислення та оновлення ідей Г.В.Ф. Гегеля, а, передусім Й.Г.Фіхте, С. Балеї чітко виокремлює персоналію Р. Айкена, проте аж ніяк не коментує ситуацію, що зумовила необхідність реабілітації “метафізичних геніїв покантівської доби”. Але ж загальновідомо, що чи не найрадикальнішу позицію стосовно ідей Г.В. Ляйбніца, Й.Г.Фіхте, а особливо Г.В.Ф. Гегеля, посідав А. Шопенгауер, більш ніж критично висловлюючись з приводу цих “панів від “філософського ремісництва”. Водночас С. Балеї ніяк не розглядає зазначеної проблеми, проте в “концептуальному підтексті” вченого ця колізія може бути інтерпретована як “казус Шопенгауер”.

Так, у своїх працях вчений ніби свідомо уникає згадування імені німецького філософа, а відповідно – і його доробку. Показовим, зокрема, є одне з фундаментальних досліджень С. Балея “Нарис психології”, останній розділ якого має назву “Прояви волі”. І хоча в аналізі вченого вочевидь домінує психологічний підхід, про що свідчать і загальна структура роботи, і її концептуальні пріоритети, видається дивним, зважаючи на загальну наукову культуру досліджень С. Балея, відверте ігнорування ним знакової для всієї європейської гуманістики другої половини XIX–XX ст. праці “Світ як воля та уявлення”.

Опосередковане підтвердження нашого припущення щодо суб’єктивізму С. Балея сто-

совно персоналії А. Шопенгауера є в іншій праці науковця “Поняття етичного добра і зла в сучасній філософії”, що, з одного боку, – відкриває шлях до розширення переліку проблематики наукової спадщини С. Балея за рахунок етичного підходу і потенціалу міжнаукового зв’язку; з іншого – демонструє “наукову толерантність” вченого щодо відповідного філософського контексту. Зокрема, не вдаючись до конкретизації ставлення до теоретичних поглядів Ф. Ніцше, вже в перших рядках своєї розвідки С. Балеї робить такі концептуальні наголоси, які доводять чітко розуміння науковцем необхідності врахування, хоча б і в “умовно-полемічній” формі, відповідного теоретичного контексту: “... навіть коли-б прийшла хвиля “сумерку богів”, то закони моралі на втеряли би через се свого впливу на людські вчинки” [2, 139].

Звернення С. Балея до доробку Р. Айкена, окрім прагнення “реабілітувати” в запропонований ним спосіб ідеалістичний напрям в європейській філософії, аргументувати потребу “нового ідеалізму”, розглянути низку показових теоретичних положень концепції німецького філософа, видається важливим ще з однієї причини. Як і в деяких інших балеївських працях, у “Новому ідеалізмі Айкена” естетичний аспект приховано у суто філософському контексті цієї роботи. Саме тому задля подальшого відпрацювання нашої концепції, хоча б окремі положення статті С. Балея вимагають стислої коментування.

Виокремлюючи одну з визначних праць Р. Айкена “Боротьба за духовний зміст життя”, український вчений зосереджує увагу на трьох “сінтагмах”, а саме – “натуралізмі та інтелектуалізмі”, що “змагаються з собою; до сеї боротьби мішаєть ся третя сінтагма... та признавши у дечім слушність обом соперникам остаточно само бере верх над одним і другим, усуває їх з поля боротьби та кладе основи нового царства, якого імя: система персонального світу” [1, 131–132]. Зазначимо, що концепцію трьох сінтагм С. Балеї безпосередньо кореспондує з “тричленною Фіхтовою схемою тези, антитези, синтези”, а також зауважує, що Р. Айкен розвиватиме означений орієнтир і у своїх подальших розвідках.

Навіть, якби С.Балей на сторінках статті чітко не зафіксував свої уподобання стосовно третьої синтагми – системи персонального світу, зрозуміти теоретичні пріоритети науковця не становило б особливих труднощів. Адже основною метою вченого, реалізацію якої значною мірою уможлилював саме міжнауковий зв'язок, стала концепція персонології, що так чи так постає на сторінках програмових праць дослідника.

Проте парадоксальність розвідки “Новий ідеалізм Айкена” полягає в тому, що С.Балей аж ніяк не коментує айкенівську систему персонального світу, натомість основну увагу концентрує на перших двох синтагмах – інтелектуалізмі, але, передусім, – натуралізмі, хоча природно аналізує його у вельми критичному контексті: “... на погляд натуралізму прояви душевні се тільки додаткове в царстві природи зовсім не конче потрібне явище, віддане цілковито на поталу мертвим законам матерії. Не психічні, а фізичні закони, впевняє натуралізм, ведуть верх у вселенній” [1, 133].

Наразі не можна не звернути увагу на один вельми показовий факт. Головним об'єктом критики С.Балея стає не так філософія позитивізму, як натуралізм – його рефлексія, що стимулює відповідні наукові розвідки вченого на теренах психології (симптоматичним видається безпосереднє оперування терміном “натуралізм” як таким і в доробку Р.Айкена, хоча зрозуміло, що розміркування цього дослідника пов'язані з філософським виміром цієї проблеми). Така надмірна зосередженість С.Балея на проблемі натуралізму, хоча й у негативному аспекті, зумовлена обставинами, що є показовими і самі собою, але водночас і на теренах естетичної науки. Саме тому варто хоча б коротко реконструювати хронологію певних подій, що відбувалися протягом другої половини XIX ст. в культурному просторі Західної Європи.

Розквіт наукової діяльності Р.Айкена припадає на другу половину 70-х – 90-і роки XIX ст. Зокрема праця, до якої апелює С.Балей, – “Боротьба за духовний зміст життя”, вперше виходить друком 1896 р. На цей час на естетико-художніх теренах натуралізм уже потужно репрезентовано основними романа-

ми циклу “Ругон-Маккари” Е.Золя, творами братів Гонкурів і, зрештою, підкріплено програмовими статтями Е.Золя – “Натуралізм”, “Експериментальний роман”, “Натуралізм в театрі”, “Романісти-натуралісти” тощо. Проте його входження у європейський культурний контекст повсякчас супроводжується численними дискусіями, які часто-густо стають приводом для відвертого заперечення основоположних засад цього напрямку.

Показово, що скандальність, яка постійно супроводжувала натуралізм, привела до підвищеної уваги науковців, котрі належали до різних сфер гуманітарного знання, стояли на принципово різних світоглядних позиціях, інтерпретували його з протилежних позицій, проте були об'єднані загальним негативним ставленням до нього. Як відомо, відверто нищівна критика на адресу натуралізму лунала з боку Гюїсманса, А.Бергсона, П.Лафанга, Г.Плеханова та ін. Таке ж ставлення було притаманне і Ф.Енгельсу, який, зосереджуючи увагу на естетичному вимірі натуралізму, виступав рішучим опонентом творчості Е.Золя, звинувачуючи романи письменника в брутальній фізіології та протиставляючи їм соціальний пафос спадщини О. де Бальзака.

Так само негативним, що вже підкреслювалося, є ставлення до натуралізму і Р.Айкена. Проте дослідник розглядає його як певну форму “природничого світогляду”, осмислюючи в суто філософському контексті. Інтерпретуючи айкенівську позицію стосовно синтагми натуралізму, С.Балей зазначає, що вона є подібною “з так званним природничим світоглядом. Сю схожість чи навіть ідентичність не можна заперечити; щоби одначе зістати ся в згоді з гадками Айкена, треба ще конче піднести оден момент. Суть природничого світогляду, коли він має бути ідентичний з синтагмою натуралізму в розумінню Айкена, не вичерпує ся вірою у всемогутність фізичних законів, що правлять матерією, та у теорію еволюції, що вважає цілий світ органічний, не виключаючи і чоловіка, продуктом повільного розвитку” [1, 132].

Відштовхуючись від думки Р.Айкена, С.Балей продовжує свої критичні розвідки щодо натуралізму, але відверто трансформує

їх у сферу психології: “Деж одначе ся слаба сторона натуралізму? Де ся ахілева пята, в яку ударяють противники? – Натуралізм хвалить ся, що отсе в протиставленю до інших світоглядів він перший доперва вказує правдиву ціль людського життя та дає йому високу вартість. ... противники впевняють, що хвальба натуралізму зовсім неоправдана; з основ природничого світогляду не тільки не пливе піднесене вартості життя, а навпаки з них слідує глибоке обниження, а навіть повна затрата людських вартостей життєвих” [1, 133]. Отже, неприйняття С. Балеєм натуралізму ґрунтується на наданні ним переваги фізичним законам, тоді як, на думку дослідника, верх мають брати закони психічні, адже “закони природи далекі від того, щоб піклуватись ідеалами, які плекає психічний світ” [1, 133]. Таким чином, хоча й дуже стисло, ми реконструювали три підходи оцінки натуралізму, що спираються на досвід естетики, філософії та психології. Власне вже на цьому етапі теоретичний потенціал спадщини С. Балея виконав свою потужну стимулюючу функцію, відкривши нові, ширші можливості осмислення сутності натуралізму в різних його проявах. Проте відповідна увага вченого до натуралізму актуалізує накреслення ще одного орієнтиру для подальших наукових розвідок у царині естетики.

Розвиваючи вже висловлені нами міркування, можна здійснити умовну періодизацію власне естетичних моделей осмислення натуралізму. Перший етап (кінець 70-х – початок 80-х рр. XIX ст.) – пов’язаний з естетико-літературознавчим інваріантом, де роль дослідника безпосередньо взяв на себе Е. Золя, обґрунтовуючи естетичні особливості натуралізму застосуванням самоаналізу. Другий етап, – який від першого відділяє не більш, ніж десятиліття, – припадає на кінець 80-х – початок 90-х рр. XIX ст., ототожнюється з філософсько-естетичним підходом і може бути визначений як “найкритичніший” в історії натуралізму. І, нарешті, на початку XX ст. починають накреслюватися тенденції, що вже у 20-х роках дають підстави зафіксувати наявність третього етапу, який здобуває назву “натуралістична естетика”. Її найпотужніші теоретичні досягнення асоціюються

з працями провідних вчених Великої Британії А. Річардсом і Ч. Огденом, наукові розвідки яких, передусім, пов’язані з питаннями естетичної цінності та естетичного досвіду. Як відомо, ці складні та багатоаспектні проблеми стимулювали активне відпрацювання відповідного понятійного апарату, в контексті якого важливе місце, зокрема, посідає поняття “синестезія”.

Слід зазначити, що до аналізу синестезії науковці вдавалися досить активно, інтерпретуючи її в різних контекстах естетичної проблематики. Так, Л. Левчук зазначає: “Синестезія як міжчуттєва асоціація, вважає А. Річардс, це реакція на безпосередній стимул, це активізація пам’яті, попереднього досвіду, а на його основі – прогнозування майбутнього. Своєї завершеної форми синестезія досягає в мистецтві, в процесі художньої творчості, де органічно зливаються часові категорії минулого, сучасного і майбутнього” [6, 17]. Інтерпретація українською дослідницею позиції А. Річардса дає змогу, зокрема, усвідомити, які зміни відбулися в площині естетичного аналізу натуралізму, адже думка англійського теоретика стимулює у подальшому помірковувати з приводу можливості кореспондування концепції синестезії А. Річардса – представника натуралістичної естетики – з теорією “зворотного часу” А. Бергсона – рішучого опонента натуралізму.

Проте наразі наше апелювання до естетичного аналізу проблеми синестезії стимульоване теоретичною спадщиною С. Балея, і передусім тим її аспектом, що пов’язаний з психологією художньої творчості. Як ми вже зауважували, наукові інтереси вченого стосувалися персоналії Т. Шевченка, а також відомих польських письменників Ю. Словацького та С. Жеромського. Напрямок дослідження творчості останнього, запропонований С. Балеєм, є принциповим щодо нашої розвідки.

Як наголошує М. Верников, “почавши від детального аналізу проявів персервації (повторення слів, сюжетів, образів, мотивів, структури твору і т. ін.) у творах С. Жеромського, С. Балея переходить до визначення психічного типу особистості автора, а разом з тим і психічного ґрунту змісту його творів” [3, 74].

Спираючись на концепцію двох типів психіки – шизотиміків і циклотимів, С.Балей вважає, “що творчість письменника можна зрозуміти як “шизматичну із значною циклотимічною домішкою” [3, 74]. Концептуальна логіка вченого безсумнівно є показовою сама собою, проте для нас важливим є власне обґрунтування можливості такого поєднання, що його відзначає С.Балей. Адже йдеться про синестезійність психіки С.Жеромського, яка, на думку дослідника, дає підстави говорити про синестезійний тип, зафіксований у психологічних розвідках. Інтерпретуючи балеевську логіку відпрацювання поняття “синестезія”, М. Верников наголошує, що це “такий феномен, коли збудник, апелюючи до сфер одного відчуття, викликає одночасно реакцію в сфері іншого ... Тобто йдеться про таку властивість психіки, коли збудження в одній її сфері відбувається одночасно із реакцією на нього в іншій” [3, 74].

Варто звернути увагу, що зазначене дослідження С. Балей вийшло друком у Варшаві 1936 р. Саме цього часу натуралістична естетика дедалі активніше розширює кордони міжнаукового зв'язку. Якщо на ранньому етапі свого розвитку вона передусім використовує досвід філософії, зокрема, позитивізму та неопозитивізму, то в умовах 1930–1940-х років залучає потенціал психології. Такий орієнтир особливо чітко простежується в теоретичних працях А.Річардса: “Наголос на ролі й значенні емоційного рівня (мови, слова, образу) спонукав (вченого. – О. О.) до освоєння естетикою надбань психологічної науки., стимулював до “перевірки психологією” естетичних принципів. На такий шлях теоретик став свідомо й неодноразово підкреслював своє бажання поєднати естетику, літературну критику з психологією” [6, 16]. Власне, саме в зазначений період тезаурус натуралістичної естетики збагачується за рахунок психологічних понять і, зокрема, поняття синестезії. Проте науковці, розглядаючи цю особливість теоретичних орієнтирів А.Річардса, інтерпретують їх у контексті загального зв'язку “естетика – психологія”, тоді як, на нашу думку, це дослідження значною мірою може ґрунтуватися на врахуванні “персонального моменту”.

Адже очевидно, що залучення поняття синестезії до відпрацювання проблеми художньої творчості на теренах натуралістичної естетики стимулює до “конкретизації” аналізу, зокрема, на рівні осмислення концептуальних орієнтирів “С. Балей – А.Річардс”.

Вплив психологічного виміру спадщини С.Балей на естетичну думку першої половини ХХ ст. не обмежується тільки специфікою натуралістичної естетики. Так, певні теоретичні перспективи можуть бути пов'язані з окремими аспектами феноменологічного естетичного дискурсу і передусім з доробком Р.Інгардена. Серед значного масиву потужних концепцій філософа увагу привертає одне з його засадничих понять – “естетичне переживання”, що тлумачиться ним як “складний процес, що має різні фази й відбувається своєрідно” [5, 123]. Відпрацюванню цієї проблеми польський вчений приділяє велику увагу, виокремлюючи, зокрема, передумови “естетичного переживання”, серед яких важливе місце посідає “чуттєве споглядання”, що згодом породжує “попередню емоцію”. Отже, в теорії Р.Інгардена вибудовано такий концептуальний ланцюг: “чуттєве споглядання” – “попередня емоція” – “естетичне переживання”. Цей теоретичний орієнтир дослідника знову стимулює нас до зіставлення деяких показових фактів, що можуть спонукати до осмислення певних теоретичних перетинів С.Балей та Р.Інгардена.

Варто зазначити, що важливою сторінкою в науковій біографії С.Балей є його діяльність у Польському філософському товаристві у Львові, яке було засноване 1904 р. На початку 1920-х рр. С.Балей стає одним з ініціаторів відкриття в його структурі психологічної секції, що розпочинає свою роботу 1925 р. В її засіданні 1926 р. взяли участь провідні представники української та польської гуманістики, переважно психологи, серед яких був і представник філософсько-естетичної думки – Р.Інгарден. Вони “на запрошення С.Балей відвідали психіатричну лікарню, а пізніше на двох засіданнях, 22 і 29 травня 1926 р., обговорили аналіз історії хвороби, які були представлені для цього Ю.Фростігом і Прімаріушем Домашевським” [3, 25].

Ми звернулися до цього факту не задля

наголосу на особистих контактах С.Балея та Р.Інгардена, а тому, що прагнули підкреслити очевидний інтерес польського естетика до психологічної проблематики, яка згодом вплинула на формування його авторського понятійного апарату. Оскільки власне естетичні ідеї Р. Інгардена – “чуттєвого споглядання”, “попередньої емоції”, “естетичного переживання” – значною мірою живляться досвідом саме психологічної науки, це дає підстави інтерпретувати їх як наслідок естетико-психологічного зв'язку.

Теоретико-методологічний потенціал наукового доробку С.Балея закладає підвалини для розвідок і щодо інших проблем, шляхи дослідження яких у межах цієї статті ми тільки накреслимо. Це, зокрема, стосується поняття гедонізму, що порушується вченим у праці “Поняття етичного добра і зла у сучасній філософії”: “Проблем гедонізму оден з найбільше і найосновніше обговорених в новочасній літературі етичній” [2, 142].

С.Балей здійснює розгорнутий аналіз гедонізму саме у площині етичної науки, а отже, вельми показовим стає висновок вченого: “Передусім майже усі теоретики моралі з великою згідністю оправдують сю дуже популярну форму гедонізму, яку називають гедонізмом психологічним” [2, 142]. Аргументи, що їх наводить дослідник, зайвий раз свідчать про потужність потенціалу міжнаукового зв'язку, який реалізовано й у спадщині С.Балея і який стимулює до міркувань

сучасних науковців. Зокрема, напрям осмислення вченим проблеми гедонізму на перетині етико-психологічного підходу може бути кооптований і у площину естетики та конкретизований на прикладі персоналії та специфіки творчості О.Вайлда, що ми плануємо здійснити у подальшому.

Висновок. Відпрацювання деяких аспектів наукового доробку С. Балея свідчить про потужні теоретико-методологічні можливості, що відкриваються у процесі проведеного аналізу його основних концепцій. Вони не тільки доводять важливість активізації міжнаукового зв'язку в сучасній гуманістиці, а й переконують у необхідності переосмислення спадщини провідних європейських вчених, потенціал якої є невичерпанним.

Література

1. Балей С. “Новий ідеалізм Айкена” // Балей С. Збір. праць: У 5 т. і 2 кн. – Львів–Одеса: ІФЛІС ЛФС “Cogito” / За ред. М. М. Верникова. – 2002. – Т. 1 – С.130–138.
2. Балей С. “Поняття етичного добра і зла в сучасній філософії” // Балей С. Збір. праць: У 5 т. і 2 кн. – Львів–Одеса: ІФЛІС ЛФС “Cogito” / Під ред. М. М. Верникова. – 2002. – Т. 1. – С.139–150.
3. Верников М. М. Життя і наукова діяльність академіка Степана Балея // Балей С. Збір. праць: У 5 т. і 2 кн. – Львів–Одеса: ІФЛІС ЛФС “Cogito” / Під ред. М. М. Верникова. – 2002. – Т. 1. – С.19–79.
4. Верников М., Кутик В. Примітки // Балей С. Збір. праць: У 5 т. і 2 кн. – Львів–Одеса: ІФЛІС ЛФС “Cogito” / Під ред. М. М. Верникова. – 2002. – Т. 1. – С. 442–443.
5. Інгарден Р. Исследования по эстетике. – М., 1962.
6. Левчук Л. Західноєвропейська естетика ХХ століття. – К.: Либідь, 1997.